

Intervenció d'Albert Balcells en la presentació de l'obra *Història de l'Institut d'Estudis Catalans*

Barcelona, 5 de març de 2007

Mirant enrere, recordo que el 1997, quan es volgueren celebrar els noranta anys de l'IEC, es va començar a parlar de la necessitat de preparar la història de l'acadèmia catalana de cara al centenari. Alguns consideraven que era massa d'hora per a posar fil a l'agulla. Qui no és historiador no comprèn què comportava encarar-se a una empresa com aquesta. Estic molt agraït a la Secció Històrico-Arqueològica (SHA) per haver-me fet responsable d'aquesta tasca, i confesso que, aleshores, vaig dubtar d'acceptar-la. La SHA ha donat suport continuadament a un programa que és un servei a tot l'Institut.

Aquesta no és la típica publicació commemorativa d'autohomenatge corporatiu. Tant les memòries dels secretaris generals de l'IEC com les memòries globals de l'acadèmia catalana, a partir dels anys vuitanta, ja contenen la crònica oficial de la vida de l'Institut. Calia una obra interpretativa i, com a tal, una obra d'autor, encara que som tres redactors. I vull destacar que tant Enric Pujol com Santiago Izquierdo són historiadors amb una trajectòria acreditada a l'esquena. Enric Pujol fins i tot té un Premi Prat de la Riba de l'Institut. No ha estat gens difícil, doncs, coordinar el nostre treball.

Sense el centenari com a pretext, aquesta obra s'hauria d'haver fet igualment, perquè l'Institut és una peça de la història de la cultura catalana contemporània. Que l'acabament de l'obra coincideixi amb el centenari no vol dir que sigui una obra de circumstàncies. A finals del 2002, se'n va publicar la primera part, que va del 1907 al 1942, l'època de les màximes aportacions de l'Institut a la cultura catalana. El 2006, es va acabar la segona part i, el febrer del 2007, ha estat enllestida aquesta edició.

La història de l'Institut ha de seguir les mateixes normes de contextualització, relativització i objectivització que la mateixa institució exigeix a qualsevol estudi històric que promou.

La història suposa interpretació i, per tant, risc. El lector jutjarà aquest llibre. No ens correspon als autors defensar-lo. Els companys que abans han fet la presentació han estat molt generosos. Nosaltres coneixem les limitacions del nostre treball.

Com la resta de la cultura catalana, l'Institut va tenir dificultats serioses a l'època heroica, des que es va refundar, el 1942, fins al 1961, tot i el mecenatge de l'Agrupació Cultural Minerva. L'any 1960, Nicolau d'Olwer, exiliat a Mèxic, escrivia a Joan Coromines, que era membre numerari de l'IEC des del 1950: «L'Institut passa males estones i encara en passarà [el 1959 la policia havia impedit la festa anual a casa de Bonet i Garí i el governador havia amenaçat l'IEC]. Esforceu-vos a que marxi el millor possible, però sobre tot, salveu-lo. No sé que passarà a l'interior; entre l'emigració té un prestigi corprenedor. Gent que quan era a Catalunya ni l'havien sentit nomenar, avui en parlen amb respecte gairebé mític».

A partir del 1962, l'Institut va poder millorar la base material gràcies a la protecció d'Òmnium Cultural, i, a partir del 1967, disposà d'un espai digne al Palau Dalmaes.

Amb el reconeixement oficial, el 1976, i la recuperació de la Casa de Convalescència, el 1977, no desaparegueren les dificultats. La transició fou dura. Les demandes de la societat civil catalana eren molt superiors a les d'abans, les publicacions i els serveis de l'Institut es multiplicaven, però, al mateix temps, Òmnium Cultural tenia dificultats econòmiques creixents i les subvencions públiques eren insuficients. Un cop restaurada i condicionada la Casa de Convalescència, el 1982, la Diputació de Barcelona tendí a desentendre's de l'Institut i les altres diputacions catalanes, atentes als centres d'estudis provincials respectius, feren el mateix. L'Institut passà a dependre gairebé únicament de la Generalitat, que no acabava de confiar en la capacitat d'actualització de la nostra institució.

Una fundació de mecenatge privat hauria hagut de suplir el d'Òmnium per a no dependre exclusivament de la subvenció pública, que hauria hagut de tenir orígens més diversos. Però no va ser així.

El pas d'una concepció sacre de la cultura a una de gestora no podia ser fàcil. L'Institut, des d'aquell temps, ha hagut d'assumir un cúmul de reptes: l'eficàcia en la comunicació exterior sense reduir el compromís amb la normalització lingüística i cultural catalana, encara a mig fer; el creixement sense caure en la burocratització i el presidencialisme, tot mantenint l'equilibri federal intern; l'ampliació i la renovació sense massificació i sense convertir-se en una acadèmia a l'estil tradicional.

A finals dels anys vuitanta, l'Institut era a prop del col·lapse. La reforma dels Estatuts del 1988, que no feia sinó consolidar i ordenar un seguit de canvis iniciats en el llunyà 1967, va reforçar el crèdit social de la institució i, al mateix temps, un nou conveni amb la Generalitat n'amplià substancialment la base econòmica.

El període posterior al 1989 és tractat al nostre llibre com a cloenda. Manca suficient perspectiva històrica per a distingir allò que tindrà veritable transcendència d'allò simplement circumstancial i anecdòtic. La documentació que s'ha de consultar es multiplica per deu. Temps vindrà per a reprendre la tasca i redactar-ne el tercer volum.

Però, ja des d'ara, s'han de portar a terme publicacions complementàries, com ara l'edició de tots els discursos de la festa anual i de les festes inaugurals de curs, que tracten temes molt diversos i que resten totalment inèdits per al període franquista. Cal historiar els Estudis Universitaris Catalans i tot el que n'ha derivat, des dels anys seixanta, en forma de cursos d'estiu de cultura catalana per a estrangers. Nosaltres hem fet l'estudi de les publicacions de l'Institut amb criteris bibliomètrics, però caldria aprofundir críticament en el lloc que ocupen en l'evolució dels diversos camps del coneixement. Cal continuar, i potser intensificar, el ritme d'aquesta sèrie tan interessant de semblances biogràfiques que anem fent entre molts. Cal que disposem de més monografies sobre les societats filials com la que Camarasa va publicar sobre la Institució Catalana d'Història Natural.

Malgrat les gairebé vuit-centes planes atapeïdes dels dos volums del nostre llibre, la tasca només ha començat. I tot això no s'ha de fer com un acte de narcisisme acadèmic, sinó com un servei més a la història de la cultura catalana per mitjà de l'estudi d'un microcosmos en el qual s'hi veu reflectida l'evolució.

Aquest és, per nosaltres, un moment emocionant. Després de tants esforços, dubtes i fatigues, veiem acabada l'obra.

Llarga vida a l'Institut en el primer centenari!

Albert Balcells, membre de l'Institut d'Estudis Catalans i expresident de la Secció Històrico-Arqueològica